

Бутирська Тетяна Олександрівна

професор кафедри державного управління

Івано-Франківського технічного університету нафти і газу,

д.держ.упр.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті проаналізовано сучасний стан українського державотворення, при цьому виявлено, що однією з найбільш важливих передумов успішності стратегії розвитку держави є внесення науково обґрунтованих змін у методологію державотворення.

***Ключові слова:** сучасний стан українського державотворення, стратегія розвитку держави, методологія державотворення.*

Butirska Tetyana Oleksandrivna

PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF UKRAINIAN CREATION OF THE STATE

The modern state of Ukrainian creation of the state is analysed in the article, it is here discovered that one of the most essential pre-conditions of progress of strategy of development of the state there is making scientifically grounded alterations in methodology of creation of the state.

***Keywords:** modern state of Ukrainian creation of the state, strategy of development of the state, methodology of creation of the state.*

Бутырская Татьяна Александровна

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ УКРАИНСКОГО СОЗДАНИЯ ГОСУДАРСТВА

В статье проанализировано современное состояние украинского государственного строительства, при этом выявлено, что одним из наиболее важных условий успешности стратегии развития государства является внесение

научно обоснованных изменений в методологию государственного строительства.

Ключевые слова: *современное состояние украинского государственного строительства, стратегия развития государства, методология государственного строительства.*

Час неупереджено, байдуже відраховує свої години і роки. Він нікому не підкоряється – у нього свої механізми, своя теорія та історія. Однак ми є незмінними учасниками його нескінченних процесів: люди і створені ними структури формують історію часу, та її події зберігають у своїй пам'яті, – а інколи і в своїй душі.

Мені пощастило провести п'ять років (два роки магістратури і три аспірантури) в Одеському – спочатку філіалі, а потім – інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. З глибоким хвилюванням пригадую цей час, його неповторну атмосферу, з щиросердою повагою ставлюся і завжди буду ставитися до чудового професорсько-викладацького колективу Одеського регіонального інституту державного управління.

Особлива подяка моєму науковому керівникові – Олексію Петровичу Якубовському. Завжди буду з гордістю згадувати про те, що мені випало удостоїтися надзвичайної пошани – першою захистити кандидатську дисертацію у 2004 році в новоствореній спеціалізованій Вченій Раді з державного управління. В нашій монографії ми уперше підняли тему взаємодії влади і суспільства, яка і сьогодні є потрібною і актуальною, про що свідчать не тільки назви авторефератів та дисертацій, але і тематика круглих столів, лекцій та семінарів, що проводяться в академії та її інститутах.

Постановка проблеми. Основоположним принципом державотворення, як організації цілого – держави – є принцип взаємодії: адекватність результату державної діяльності наміченим цілям може бути оцінена тільки на основі механізму зворотного зв'язку: за відсутності механізму зворотного зв'язку держава

стає недієздатною. Взаємодія – єдино можливий тип відносин, здатний забезпечити цілеспрямовану діяльність держави і зберегти її дієздатність.

З одного боку, очевидно, що держава, як ціле, може існувати тільки як поле взаємодії безлічі елементів цього поля, проте взаємодія узята в загальному вигляді не може забезпечити формування держави з цієї множини. Але, з іншого боку, практика сучасного державотворення показує, що лише за певних умов організації середовища взаємодії безліч взаємодіючих елементів може оформитися в державу. Отже, як слідує з вищезгаданого, обрана тема дослідження є дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед робіт українських учених-державознавців, які забезпечили розв'язання проблем ефективності та якості державного управління в сучасних українських реаліях, можна виділити роботи В. Д. Бакуменка, В. М. Князева, В. І. Лугового, П. І. Надолішнього, Н. Р. Нижник, І. Ф. Надольного, П. І. Надолішнього, Н. Р. Нижник, М. І. Пірен, В. А. Ребкала, С. М. Серьогіна, Ю. П. Сурміна, О. П. Якубовського та ін. Також в межах напряму «державне будівництво і місцеве самоврядування» вищезгадані проблеми висвітлювалися в роботах В. В. Гнілорібова, В. С. Журавського, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, В. О. Серьогіна, Б. М. Свирського, В. М. Тихонова, В. А. Чукаєвої, Н. С. Юзікової, О. Н. Ярмиша та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Водночас слід зазначити, що в Україні питання державотворення розроблялися переважно в інституціональному аспекті та здебільшого в предметному полі юридичної науки. Такий підхід виявляє дещо обмежений погляд на природу держави, яка в цілому не виходить за межі дії норм права, способів формування і порядку діяльності адміністративних органів держави. Внаслідок такого звуження проблема державотворення розглядається виключно як сфера діяльності органів влади, в якій не відводиться належне місце суспільству, внаслідок чого виникає розрив між інститутами влади й іншими інститутами суспільства.

Тому *метою статті* є розкриття ролі сучасного державотворення у стратегії розвитку державного управління, проведення аналізу особливостей

державотворчих процесів та виявлення їх взаємозв'язку з функціонуванням держави.

Виклад основного матеріалу. Конкретизуючи ці положення, викладемо їх відповідно до України у вигляді основних попередніх умов державотворення.

Державність України виникає як розрив колишньої концепції тоталітарності держави, як розрив колишнього стану державності, побудованого на примушуванні індивіда, і реалізація нового стану буття соціуму, актуалізованого у формі держави Україна. Тим самим, держава Україна актуалізується як певний стан буття, що має визначений варіаційний зміст. Змістом стану будемо розуміти «домінуючу в момент предикації тимчасову та обумовлену ознаку предмета, події, явища» [1].

У різних державах реалізований різний зміст стану, відповідно з державами пов'язується різний стан буття. Це обумовлюється тим, що значення стану держави визначається різними предикативними групами. Інакше кажучи, у різних державах, у різних розуміннях держави вона предикатується по-різному: до предикатів зараховують різні, з формальної точки зору, утворення. Дані терміни мають різне трактування в різних дослідженнях і реалізаціях держави. Тому в державотворенні України першим питанням, що виникло при становленні державності, було питання предикативного змісту – який зміст «демократії» і як він може бути реалізований, що є змістом «економіки», «свободи», «особистості» і т.д., і т.ін.

Предикативність (поняття) державності України починається з найпростіших – індивідуалістичних уявлень. І це цілком природно, оскільки «індивідуальне» простіше від «соціального», воно стихійне, хаотичне, ентропійне. Однак «індивідуальне начало» обмежує можливості людини і держави «індивідуальним» унаслідок повернення до попередніх етапів еволюції матерії, веде до деструкції держави на окремі індивідуалізовані елементи, життєздатність яких стає усе меншою, що досить швидко стало проявлятися в стані держави України.

«Соціальне начало», що лежить в основі державності, більш варіабельне, визначає більше комбінацій, більше варіантів розвитку, але завжди складніше, вимагає свідомості, розуму. Розумне, свідоме начало держави вимагає розробки

відповідної моделі української державності, як значеннєвого стрижня державотворення, навколо якого компонуються елементи держави.

Генетичною формою організації індивідів у соціум є спільність світогляду, спільність культури, спільність моральності. Без загального світоглядного начала, що вбирає в себе інші начала спільності, соціальна, державна ідентифікація України неможлива. Київська Русь знаходить більш-менш окреслені форми тільки з прийняттям православ'я, як загального морального начала. Принципи єднання Київської Русі в подальшому набувають свого розвитку в історії Росії, де православ'я відіграє вирішальну роль. Однак у 1918 р. виникає інший проект, інше розуміння – національне, імпортоване з іншої ідеології: Україна позиціонується як національна держава і... втрачає суверенітет.

Нинішні спроби побудови державності на національно-релігійній основі привели до фактичного розколу на «західну» і «східну» частину, які мають різне ідеологічне бачення процесів, що відбуваються в країні, і, відповідно, по-різному реагують на них. Тому сьогодні виникло питання про кризу державності України, і аналіз ситуації вимагає виявлення тих невідповідностей, що визначають розрив держави як сутності та втіленої держави. Реальність держави визначається її станом. Втілення стану буття, втілення держави пов'язане з вирішенням таких питань: яка ситуаційна будова стану, як і за допомогою яких засобів забезпечуються різні стани держави (суб'єктів держави), що існують в об'єктивній дійсності, якої інтерпретації вони зазнають при «одержавленні» і т.д.

У державотворенні категорія «стану» розглядається як сутнісна категорія держави, що реалізується (утілюється) на предикативному рівні. У зв'язку з цим предметом державотворення України є предикати (ознаки предмета втілення), що реалізують значення стану держави. Як категорія буття стан держави співвідносний з такими поняттями як якість, кількість і міра. Як єдність просторових і часових характеристик стан держави проявляється у вигляді певного явища, при цьому процес реалізації стану є процесом реалізації можливості, перетворення можливості в дійсність.

При втіленні держави її стан впливає з нормативних установок, що задають параметри цього стану. Такі визначальні установки, або доктрини,

традиційно складають зміст Конституції держави. Державотворення ведеться на основі цих конституційних положень. Сучасна наука державотворення розглядає ці положення як статичні й незмінні – догмати. Проте варто розуміти, що ці положення відповідають дійсності лише з тим або іншим ступенем наближення, і фактично відбивають той рівень пізнання буття держави, який існував на момент розробки цих доктрин.

Зміна стану держави, що відбувається в тому числі й під дією реалізації цих доктрин, приводить до того, що реальність і доктрина усе далі розходяться одна з одною, – і, нарешті, настає момент, коли така розбіжність стає критичною. Ступінь відповідності таких догматів реальності держави визначає стійкість держави – криза фіксує факт розбіжності реальності та втілення держави. Визначальним питанням при цьому є питання відповідності – що й чому повинно відповідати – можливість буття втіленню держави чи, навпаки, – втілення держави йде в контексті можливості буття.

Залежно від позиції в даному питанні розрізняються «природна» і «штучна» теорії втілення держави – державотворення. «Штучна» держава – це підпорядкування реальності буття встановленим нормативам. «Природна» держава – це приведення предикатів держави у відповідність із можливістю буття. В існуючій штучній концепції держави, що діє і в Україні, реальність буття повинна підкорятися діючим нормативним установкам. У розглянутій нами природній теорії походження держави параметри держави як природного об'єкта приводяться у відповідність із реальністю, а отже, конституція не є догмою: конституційні положення повинні бути відображенням сутності держави – тільки в цьому випадку вони набувають характеру доктрини.

Власне кажучи, невідповідність діючої методології державотворення відчувається вже на всіх рівнях української державності. Найбільш наочним проявом такої невідповідності є розбіжність між прийнятими законами, нормативними актами і конституцією. В Україні розбіжність конституції держави з реальністю держави починає усвідомлюватися і на рівні органів влади, проте в конституційній реформі закладається усе та ж методологія державотворення, при якій реальність держави «підганяється» під діючі конституційні догми. А це

означає, що в рамках діючої методології основне джерело державної кризи залишається неусунутим. Тим часом усі державні відносини, державні інститути будуються, виходячи з цієї методології: уряд, суд, правоохоронні органи діють у контексті приведення реальності у відповідності з доктриною.

Те ж саме в економіці – доктрина прибутку перетворена в Україні на догму, всупереч її очевидній невідповідності реальності. Відповідно потенціал держави – соціальний, економічний, людський витрачається на «приведення» реальності буття у відповідність з нормами, установлюваними догмою. Поняття норми формулюється в рамках якоїсь ідеологічної системи, задається як певна аксіома, привнесена ззовні, як зіставлення з чимось – або з минулим станом, або зі станом іншого об'єкта. Тому нормативна (правова) система управління може бути організована тільки як зовнішнє управління, що нормує стан суспільства.

Характерно, що при цьому норма виводиться не стільки з реальних відносин, скільки з ідеологічних уявлень. Оскільки норма традиційно визначалася сферою ідеально-належного і, по суті, абсолютно недосяжного, людина завжди могла виявитися винною у цій сфері абстрактної невизначеності; тому нормативне (правове) управління – це завжди управління зі страхом.

Наприкінці XIX ст., разом із критикою основ європейської цивілізації (Ф. Ніцше, О. Шпенглер), почав з'являтися інтерес до інших способів буття людини. Ідея децентралізації Ж.Дерріди [2] нівелює поняття «центру», зі зникненням «центру» зникає і поняття панівної, домінантної культури: виникає усвідомлення людського буття і держави як форми організації цього буття в реальності. Розвиток держави – це завжди ланцюг унікальних, одиничних подій, що згодом стають повсякденними, переходять в іншу форму – нормування. Але споконвічно розвиток відбувається як розрив щоденності – по той бік норм і правил, за межами контрольованої реальності: ці події розривають потік повсякденного життя, провокують екзистенціальну ситуацію. Тому тут не діє закон причин і наслідків, не діє звична логіка і буденний досвід: ситуація розвитку неповторна і необоротна, вимагає особливого підходу і специфічних методів – звідси в концепції розвитку увага до всього унікального, специфічного, єдиного.

Адже в державі не буває випадкових подій: якщо якийсь, нехай навіть поодинокий факт, мав місце – виходить, у державі є щось таке, що дозволяє цьому трапитися, що допускає таку можливість. Саме в контексті подібної випадковості варто розглядати кризові прояви в сучасній Україні, констатовані сьогодні багатьма політиками й аналітиками. Оцінка поточного стану України відіграє істотну роль у державотворенні, оскільки є проекцією (відображенням) стану держави в просторі уявлень.

При цьому треба розуміти, що «оцінка» стану і сам «стан» – це різні сутності: так, стан держави може бути катастрофічним, а оцінювати цей стан будуть або як задовільний, або ж давати суперечливі оцінки, або навіть навмисне спотворювати чи замовчувати інформацію. У випадку збігу «стану» й «оцінки» з'являються можливості трансформації стану держави – фазового переходу держави. У пролежному випадку, ресурси держави витрачаються на утримання ситуації, на збереження існуючого стану. При цьому розрив між реальним станом та уявленням про стан росте – держава усе більше зміщується в просторі існування з буття в небуття.

З позиції стану держави криза є проявом невідповідності стану держави (як «домінуючої в момент предикації тимчасової та обумовленої ознаки предмета, події, явища») можливостям буття. У результаті такої невідповідності звужується простір можливостей держави і людини в ній, втрачаються можливості подальшого розвитку в рамках даної моделі, даних уявлень, даної предикативності держави. Інакше кажучи, криза державності – це криза втіленої моделі держави, невідповідність деяких її елементів реальності. Тому спробуємо розглянути докладніше, які уявлення про державність формують сьогодні невідповідність держави можливостям її розвитку.

Через багатоаспектність стану держави невідповідності держави можливостям буття також виявляються в різних аспектах. У першу чергу серед причин неадекватності стану держави слід назвати кризу діючої системи управління. Саме держава визначає проекцію свободи в простір буття даного соціуму. При цьому зміст свободи припускає іманентність цілепокладання діяльності – як людської, так і державної. Проте механізми управління, що діють

в Україні, сформовані на протилежній концепції – зовнішнього цілепокладання. Покладений в основу сучасної адміністративної системи України бюрократичний механізм, як ідеальний виконавчий механізм, не володіє здатністю продукування ідей, смислів, пізнання сутності. Дані аналізу, проведеного Т. Бурнсом і Д. Сталкером [3], свідчать, що бюрократична форма являє собою технічний варіант організації, котра діє тільки в умовах, для яких вона була створена, – тобто вона ефективна лише в умовах постійності стану, коли стан держави стійкий, коли процеси незмінні.

Проте тільки-но умови середовища втрачають визначеність або починають швидко змінюватися бюрократична організація втрачає здатність забезпечувати адекватні умови діяльності. Але саме збереження стійкості держави є процесом динамічної зміни параметрів стану, і вже в цьому плані бюрократична форма втрачає ефективність. Тому з позицій держави на етапі становлення, що характеризується постійною зміною, бюрократична організація державного управління не є оптимальною.

Якщо подивитися на державу як на ціле, а на індивіда як на особистість, що формується природним чином на ґрунті державного і суспільного життя, то стає абсолютно очевидним, що бюрократія є система непряма, опосередкована система, на противагу прямій і безпосередній системі суспільства, заснованого на принципі буття; щоб створити таке суспільство, люди повинні брати активну участь в її діяльності – звільнення людини від індивідуалістичної орієнтації на споживання (або на володіння [4, с. 187]) стає можливим лише в результаті повної реалізації демократії участі.

Специфічною особливістю бюрократичного механізму є те, що в його основі лежить рефлекторна дуга Р. Декарта, яка має своїм змістом дію. Даний зміст є підґрунтям теорій XVII – першої половини XX ст. – економічних, соціальних, державних. Проте дія повинна мати логічне завершення, тому в бюрократичному механізмі використовуються стандарти, нормативи, тести (але не результат і зворотний зв'язок). Тому бюрократичний механізм малорезультативний і зорієнтований швидше на репродуктивну діяльність, ніж на продуктивну: його визначальною функцією є саме виконання зовнішніх

установок – це виконавчий механізм, створений у контексті виконання зовнішньої волі, зовнішньопокладених цілей. Проте в умовах, коли державотворення України відбувається скоріше стихійно, ніж свідомо, бюрократичний механізм виступає чи не єдиним основним механізмом упорядкованості в державі, тобто збереження держави.

Разом з тим слід розуміти межі можливостей бюрократичного механізму в даних умовах, особливо в контексті вичерпання можливостей іншого, пов'язаного з ним механізму – нормативного. В результаті зростання щільності нормативного поля адміністративний/бюрократичний апарат потрапляє в такий стан, коли практично будь-яке управлінське рішення або суперечить закону і внутрішнім інструкціям (явні рамкові обмеження), або зачіпає інтереси паралельних управлінських ланок (неявні рамкові обмеження). Тим самим збільшення щільності нормативного поля веде до звуження простору можливих рішень, тобто можливостей функціонування держави.

При цьому слід розуміти, що право – це не мета держави, а механізм упорядковування, який є формалізацією етичного начала соціуму. Це дозволяє нам визначити наступне:

1) нормативістське поняття права, що діє в Україні, має обмежений характер і певну сферу застосування. Зростання нормативного регулювання блокує управління і породжує девіантні моделі поведінки в державі;

2) у державі право є «спряженою» категорією з відповідальністю за використання права [5, с. 12]. Поза полем відповідальності право починає відігравати руйнівну роль у державі. Тим самим «спряженість» права з відповідальністю визначає принцип державотворення.

Індивідуалізація державних інститутів, яка виникла в Україні при створенні держави, задає розрив між соціальною природою держави та індивідуалістичною спрямованістю державних інститутів – кажучи інакше, розрив між «владою» і «суспільством». Принциповою особливістю державного управління як способу впорядкованості процесів і станів держави, є наявність прямих і зворотних зв'язків. Оскільки механізм зворотного зв'язку є обов'язковою умовою державного управління, то його штучне руйнування є руйнуванням системи

управління державою. Парламентська криза 2006 р. – парламент формувався поза системою відповідальності парламентаріїв за результати своєї діяльності перед виборцями – повністю заблокувала систему управління державою. Слід розуміти, що якби парламентарії несли відповідальність перед виборцями за свою діяльність, то вони були б змушені набагато серйозніше підходити до результатів цієї діяльності, і, можливо, вона не зводилася б тільки до предметного розподілу владних портфелів [6].

Актуалізація прямих і зворотних зв'язків у державі визначається поєднанням понять легальності й легітимності. Легальність влади (від лат. *lex*, тобто закон) означає строгу відповідність закону. В той же час депутатська недоторканність виводить окремих осіб за рамки загального законодавчого поля держави. Інше поняття – легітимність, що походить від того ж кореня, має інший зміст. В нашому випадку легітимність слід трактувати ширше – як відповідність дій, скажімо, організаційної фігури (ОФ) держави, тобто високопосадовця, очікуванню усього соціуму. Тобто легітимність, на відміну від легальності, це не штучний закон, не фіксована юридична норма, але збіг результатів дій ОФ держави з очікуваннями соціуму. Саме тому всі формальні процедури виборів обмежуються легальністю – парламент, уряд, вибрані відповідно до закону, є легальними в той час, як легітимність керівника (ОФ) держави забезпечується його діяльністю на легально отриманій ним посаді державної влади. Саме збіг легальності й легітимності і є демократією як влади народу.

Очевидно, що форми управління в державі – одноосібна, групова – виявляються тут вторинними. Визначальним є зміст відносин між владою і суспільством. Можливість збігу виникає лише в контексті схеми взаємодії і принципово неможлива в механістичній схемі, що реалізується нині в Україні.

Формування кризової ситуації в державному управлінні України обумовлено виокремленням інститутів влади із суспільного життя і протиставленням влади суспільству. Вибори за партійними списками відсікають від влади не тільки персоналій, якості яких відомі виборцям, але і громадські організації. Безальтернативність партій тут явно суперечить поняттю демократії, простір формування влади звужений тільки до розмірів партійної верхівки. Проте

партії не є державотворчим елементом, а являючи собою концентроване вираження інтересів групи осіб, створюються лише для оволодіння владою як способом перерозподілу результатів колективної діяльності й державних (просторових) ресурсів на користь даної групи осіб.

Держава ж – це надособистісна і надгрупова сутність, це інтереси не групи осіб, а всього соціуму, це розподіл ресурсів і результатів на користь усього соціуму. Виходячи з цього «партійна держава» може існувати лише у формі однієї партії, в якій перебувають всі учасники даної держави – такою була держава-партія СРСР. Проте таке об'єднання вже існує в державі – у формі громадянства, рівності цивільних прав і можливостей [7]. Звідси очевидно, що партійний механізм, як віддзеркалення клановості в державі, не відповідає сутності держави як цілого, суперечить самій сутності громадянства.

Разом з тим виявився остаточно зруйнованим і механізм відповідальності (зворотного зв'язку) влади перед суспільством. Якщо раніше, на виборах за мажоритарною системою, виборець знав свого депутата і міг до нього звернутися, то на виборах за пропорційною системою (партійними списками) [8, ст. 1-3], виборці не знають, хто їхній депутат, до кого звертатися, на чію користь відчужені їхні голоси, і хто несе відповідальність за їх використання. Ще раніше були ліквідовані інші інститути відповідальності влади перед суспільством, що було здійснено на основі депутатської недоторканності (тобто фактичне виведення влади за межі правового поля держави), закону «про невідкликання депутата», а також системи виборів, коли влада обирається меншою частиною населення.

Сказане визначає кризу принципів управління в Україні. Криза управління збігається з економічною кризою. Раніше було показано, що ринкова економічна модель має межі зростання і в даний час зазнає серйозних труднощів. У результаті в Україні сформована економічна модель, що існує лише в контексті експлуатації природного потенціалу (зокрема земельного), людського потенціалу та результатів діяльності попередніх поколінь (приватизація).

Очевидно, що така модель непродуктивна і продукції не створює – сьогодні велика частина продукції до України завозиться з інших країн, що дедалі більше

пригнічує вітчизняне виробництво. Якщо пригадати серйозні проблеми енергетики, які виявляються як одночасна криза енергоносіїв, енергогенеруючих потужностей і розподільних мереж, та оцінити стан енергетики на підставі сучасної виробничої піраміди, то доведеться визнати, що один із базових державотворчих процесів, а саме виробництво, перебуває в глибокому занепаді.

Втілення форми держави може відбутися у вигляді соціальних відносин єдності – єдино можливих для формування державної цілісності. Соціальна зв'язність формується на основі відносин моральності, відносин співпраці, співдії. Саме ці відносини лежать в основі державності, саме вони є державотворчими. Лише за умови їх превалювання на даній території, в даному соціумі, у відносинах влади і суспільства може йтися про створення й функціонування держави. Лише високий етичний потенціал дозволив радянському народу зберегти державність у період Великої Вітчизняної війни і більшовицького лихоліття. Саме етичні якості, як визначальний фактор виживання в екстремальних умовах концентраційних таборів, виділяють і О. Солженіцин, і В. Франкл.

Етична деградація держави виражається не тільки у відході практики сучасного українського державотворення від етичних принципів, але і в політичному підбурюванні між собою різних релігійних конфесій – тобто в руйнуванні єдиного етичного простору держави. Підміна етичного начала держави поняттями «свободи», «демократії», «права» (причому права штучного, а не природного) обмежує державу, оскільки усі ці поняття є окремим випадком моральності.

Криза, яку вважають за краще не помічати, але яка відіграє системоутворюючу роль, – криза освіти. В Україні інтенсивно відбувається девальвація освіти: сучасна «вища» в кращому разі відповідає «середній» півстолітньої давнини. В умовах комерціалізації пізнання втратило свій смисловий зміст і втратило всяку зв'язність не тільки між об'єктивним, суб'єктивним і трансцендентним пізнанням, але й між різними науковими дисциплінами, і навіть усередині самих цих дисциплін. Криза освіти з неминучістю трансформується в кризу світогляду.

Сьогодні світоглядом в Україні не займається ніхто, він формується хаотично, що веде до розділення українського соціуму по різних світоглядних групах. Тим часом саме спільність світогляду є одним із визначальних чинників соціальної зв'язності. Криза освіти обумовлює зниження IQ українського соціуму. У роботі Р. Лінна і Т. Ванханена [9] показаний взаємозв'язок IQ і добробуту держави – про це пишуть багато авторів. Власне кажучи, даний висновок є результатом закону розвитку держави – рівень пізнання сутності держави визначається рівнем інтелекту соціуму – як загальним рівнем, так і рівнем його окремих представників.

Україна, маючи статус інтелектуальної еліти в СРСР, із здобуттям незалежності значною мірою втратила високий інтелектуальний рівень, традиції якого формувалися ще Григорієм Сковородою, Феофаном Прокоповичем, а пізніше іншими представниками передової української думки. Причиною такої втрати є конституйовані підходи до державотворення України, які не передбачають підвищення освітнього рівня українського народу. Інша причина – структура розподілу результатів колективної діяльності України, в якій «інтелектуальні» й «інтелектуалізуючі» види діяльності перебувають у самому низу ієрархії доходів, на відміну від розвинених держав, де вони є прибутковими і престижними видами діяльності.

Справа в тому, що тут діє наступна залежність, а саме: якість інтелектуального потенціалу держави визначається засобами, що вкладаються в нього. Тим самим інтелектуальний потенціал держави не має державної підтримки і приречений в Україні на зниження. Оскільки державотворення в державі ведеться стихійно, то «свідоме», «наукове», «інтелектуальне» витісняється зі сфери держави.

Висновки. На основі виконаного дослідження сформульовані такі основні висновки. Обґрунтовано, що генетичною формою організації індивідів у соціум є спільність світогляду, спільність культури, спільність моральності. Без загального світоглядного начала, що вбирає в себе інші начала спільності, соціальна, державна ідентифікація України неможлива. Розкрито, що спроби побудови державності на національно-релігійній основі привели до фактичного розколу на

«західну» і «східну» частини, які мають різне ідеологічне бачення процесів, що відбуваються в країні, і, відповідно, по-різному реагують на них. Тому сьогодні виникло питання про кризу державності України, і аналіз ситуації вимагає виявлення тих невідповідностей, що визначають розрив держави як сутності та втіленої держави.

Доведено, що зміна стану держави, що відбувається в тому числі й під дією реалізації різних доктрин, приводить до того, що реальність і доктрина усе далі розходяться одна з одною, – і, нарешті, настає момент, коли така розбіжність стає критичною. Ступінь відповідності таких догматів реальності держави визначає стійкість держави – криза фіксує факт розбіжності реальності та втілення держави. Через багатоаспектність стану держави невідповідності держави можливостям буття також виявляються в різних аспектах. У першу чергу серед причин неадекватності стану держави слід назвати кризу діючої системи управління.

Виявлено, що розрізняються «природна» і «штучна» теорії втілення держави – державотворення. «Штучна» держава – це підпорядкування реальності буття встановленим нормативам. «Природна» держава – це приведення предикатів держави у відповідність із можливістю буття. В існуючій штучній концепції держави, що діє і в Україні, реальність буття повинна підкорятися діючим нормативним установкам. Водночас щільність нормативного поля безпосередньо впливає на зміст державного управління. В результаті зростання щільності нормативного поля адміністративний/бюрократичний апарат потрапляє в такий стан, коли практично будь-яке управлінське рішення або суперечить закону і внутрішнім інструкціям (явні рамкові обмеження), або зачіпає інтереси паралельних управлінських ланок (неявні рамкові обмеження). Тим самим збільшення щільності нормативного поля веде до звуження простору можливих рішень, тобто можливостей функціонування держави.

Визначено, що актуалізація прямих і зворотних зв'язків у державі визначається поєднанням понять легальності й легітимності. Легальність влади (від лат. *lex*, тобто закон) означає строгу відповідність закону. Легітимність, на відміну від легальності, це не штучний закон, не фіксована юридична норма, але

збіг результатів дій організаційної фігури держави з очікуваннями соціуму. Але індивідуалізація державних інститутів, яка виникла в Україні при створенні держави, задає розрив між соціальною природою держави та індивідуалістичною спрямованістю державних інститутів – кажучи інакше, розрив між «владою» і «суспільством».

Показано, що саме збіг легальності й легітимності і є демократією як влади народу. Очевидно, що форми управління в державі – одноосібна, групова – виявляються тут вторинними. Визначальним є зміст відносин між владою і суспільством. Можливість збігу виникає лише в контексті схеми взємодії і принципово неможлива в механістичній схемі, що реалізується нині в Україні. Втілення форми держави може відбутися у вигляді соціальних відносин єдності – єдино можливих для формування державної цілісності. Соціальна зв'язність формується на основі відносин моральності, відносин співпраці, спів-дії. Саме ці відносини лежать в основі державності, саме вони є державотворчими. Лише за умови їх превалювання на даній території, в даному соціумі, у відносинах влади і суспільства може йтися про створення й функціонування держави.

Перспективи подальших досліджень. Визначено, що державотворення відіграє визначальну роль у розвитку держави, тому виникає потреба формування альтернативних підходів у державному управлінні, що спираються на ідею відповідності державотворчого процесу об'єктивним законам розвитку держави. Це у свою чергу потребує внесення науково обґрунтованих змін у методологію державотворення, критерії оцінки його ефективності, вибір методів, технік і технологій ефективних формуючих впливів, оскільки ціла низка питань, що обумовлюють державотворення в сучасних суспільних умовах, залишається поки ще, на превеликий жаль, недостатньо вивченою.

Література.

1. *Симанов А. Л.* Понятие «состояние» как философская категория / А. Л. Симанов. – Новосибирск : Наука, 1982. – 264 с.
2. *Деррида Ж.* Позитици / Ж. Деррида ; [пер с фр.]. – СПб. : Алетейя, 2006. – 278 с.
3. *Burns T.* The management of innovation / T. Burns, G. M. Stalker. – London, Tavistock, 1961. – 247 p.
4. *Фромм Э.* Иметь или быть? / Э. Фромм ; [пер. с англ.; общ. ред. и посл. В. И. Добреньков]. – 2-е изд., доп. – М. : Прогресс, 1990. – 336 с.
5. *Наумова Н. Ф.* Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения / Н. Ф. Наумова. – М. : Наука, 1988. – 197 с.
6. *Бутирська Т.* Зміна принципів управління в державі як чинник функціонування державної системи в умовах демократії / Тетяна Бутирська // Вісн. НАДУ. – 2005. – № 1. – С. 25–32.
7. *Бутирська Т. О.* Залучення громадськості до реалізації державної політики як перспектива демократичних перетворень у державі / Т. О. Бутирська // Вісн. НАДУ. – 2005. – № 2. – С. 300–305.
8. Закон Украины о внесении изменений в Закон Украины «О выборах народных депутатов Украины». – К. : ИАЦ «ЛІГА». – 142 с.
9. IQ ad the Wealth of Nations, by Richard Linn & Tatu Vanhanen. 2003. – 317 p.